

Socialisme

Menneskesyn	Samfundsopfattelse	Syn på statens rolle
Mennesket er et socialt og arbejdende væsen, som formes af samfundet og er afhængig af fællesskaber.	Det nuværende kapitalistiske samfund er præget af interessekonflikt og klassekamp mellem arbejdsgivere og lønmodtagere. Derfor vil det kapitalistiske samfund gå under, og der vil opstå et socialistisk samfund.	Den socialistiske stat skal være stor og stærk, og den skal overtage ejerskabet af virksomhederne og forsøge aktivt at skabe lighed og velstand for alle borgere. Den skal desuden udrydde de gamle liberale og kapitalistiske idéer.

Kommunisme

Menneskesyn	Samfundsopfattelse	Syn på statens rolle
Mennesket er et socialt og arbejdende væsen, som formes af samfundet og er afhængig af fællesskaber. I disse vil det enkelte menneske tage vare på og hensyn til alle andre mennesker.	Organisk samfundsopfattelse. Det kommunistiske samfund er et klasseløst samfund, hvor der ikke er interessekonflikter og klassekamp.	Staten bliver overflødig og dør bort.

I stedet for mente Marx, at man med fordel kan afskaffe den private ejendomsret og indføre socialisme. I et socialistisk samfund er der fællesej, og det betyder, at staten ejer virksomhederne, og at det er arbejderne selv, som styrer virksomhederne. På den måde ophæves konflikten mellem arbejdere og arbejdsgivere, samtidig med at overskuddet fordeles efter arbejdsindsats i stedet for efter ejerskab. Derfor forbindes socialisme ofte med sætningen: *Enhver yder efter evne og nyder efter behov.* Solidaritet er således et af socialismens centrale begreber. Inden for socialismen er der en forpligtning om et gensidigt pligt- og retsforhold mellem borger og stat, men vægten er på statens sikring af individets politiske, civile og sociale rettigheder.

Marx var ikke bare socialist, men også kommunist. Han anså socialisme for at

være et overgangssamfund, hvor en stærk stat gradvis skal udrydde borgerskabets liberale og kapitalistiske idéer. Hvis det lykkes, vil de forskellige klasser på længere sigt også helt forsvinde, og *det kommunistiske samfund* vil opstå. Kommunismen er ifølge Marx – et klasseløst samfund, hvor det enkelte menneske tager hensyn til hele samfundet og ikke bare tænker på sig selv. For mennesket er så hensynsfuldt, så er der ikke længere brug for en stat. I det kommunistiske samfund vil staten derfor dø bort, og enhver yder efter evne og nyder efter behov. Man har diskuteret, om Marx opfattede det kommunistiske samfund som en utopi eller som historiens endepunkt. I dag findes der således socialistiske politiske partier, der ikke sigter mod et kommunistisk samfund, og der findes kommunistiske partier, der fortsat mener, kommunismen er en

mulighed. Selv om der er mange forskellige socialistiske retninger i dag, så har de fleste det til fælles, at de tager udgangspunkt i den kritik af kapitalismen, som Marx søsatte, og på en eller anden måde argumenterer for, at staten skal sikre en høj grad af lighed mellem borgerne i samfundet.

5.2 Ideologiske forgreninger

I dag udgør de klassiske politiske ideologier (liberalisme, konservatisme og socialisme) nogle grundlæggende opfattelser af mennesket, samfundet og staten, men den sociale virkelighed, de politiske mål og statens midler har ændret sig i takt med samfundsudviklingen og den politiske debat. Derfor er der sket "knopskydning" fra de gamle ideologier. Dvs. at der er opstået en række forgreninger eller varianter af dem. Vi omtaler her de mest centrale for dansk politik i nyere tid.

Socialliberalisme

Socialliberalisme opstod cirka samtidig med, at Karl Marx kritiserede liberalismen og det kapitalistiske samfund. John Stuart Mill (1806-1873) var manden bag den teoretiske udformning af socialliberalismen. Ligesom Marx kunne han også sagtens se problemer i det industrisamfund, der havde udviklet sig, men hans kritik er langt mindre vidtgående end Marx'. Mill havde samme menneskesyn og samfundsopfattelse som den klassiske liberalisme, så han mente – modsat Marx – at man kunne nøjes med at justere på statsmagtens rolle, så den blev lidt større

og stærkere: Den skulle regulere mere på samfundet end natvægterstaten. Økonomisk tager socialliberalismen udgangspunkt i den liberalistiske antagelse om, at fri markedsøkonomi er den mest effektive måde at fordele ressourcerne på.

Men socialliberalisterne hævder – ligesom socialisterne – at det frie marked har nogle indbyggede problemer. Socialliberalismen mener ikke, at fri konkurrence nødvendigvis vil føre til øget velstand for alle, men kun for dem, der er konkurrencedygtige på arbejdsmarkedet – samfundets svageste vil ikke få glæde af Adam Smiths usynlige hånd. Desuden vil forbrugere og virksomheder på et frit marked sandsynligvis kun tage hensyn til deres egne egoistiske interesser, hvilket kan føre til et overforbrug, der ikke tager højde for, at fremtidige generationer skal kunne nyde de samme goder. Staten bør derfor kompensere for de indbyggede fejl ved at give de svageste økonomisk hjælp og sikre en bæredygtig udvikling. Flere danske partier vil i dag kunne betegnes som socialliberale, blandt andet blev Radikale Venstre startet på et socialliberalt grundlag i 1905.

Socialkonservatisme og nationalkonservatisme

Socialkonservatisme har det tilfælles med socialliberalismen, at den er kritisk over for den frie markedsøkonomi. Ifølge socialkonservatismen vil fri konkurrence være en tilstand, hvor alle borgere på en eller anden måde kæmper mod hinanden, og derfor kan liberalismen ikke sikre konservatismens mål om et stabilt og harmonisk samfund. Statens rolle er derfor at

sikre en vis styring af markedet, så konflikterne ikke truer samfundet med opløsning. Det Konservative Folkeparti blev dannet i 1916, og partiet har i høj grad udviklet sig i en socialkonservativ (eller socialliberal) retning. Nationalkonservatismen er en retning inden for konservatismen, som synes at have genvundet noget af sin styrke op gennem 2010'erne.

Nationalkonservatisme bygger grundlæggende på konservatismens klassiske værdier om erfaringer, traditioner, hierarki, autoritet og orden. Særligt det *nationale* betones kraftigt, fordi nationen og særlig nationalstaten opfattes som den eksistentielle ramme om det danske historiske, kulturelle og sociale fællesskab, som giver mennesket et tilhørsforhold og værdi. Uden nationalstaten vil de erfaringer og traditioner, som danner grundlag for den danske kultur, erodere, og det danske samfund, som vi kender det, gå i opløsning. Med sit stærke fokus på nationalstaten er den danske nationalkonservatisme modstandere af EU.

Se **begrebsfilmen** om national- og socialkonservatisme på luksamfundetop.dk

Socialdemokratisme

Som vi kan se, er både socialliberalisme og socialkonservatisme ideologier, der har bevæget sig væk fra moderideologierne og over mod socialismen. **Socialdemokratisme** har derimod omvendt bevæget sig væk fra socialismen og over mod liberalismen, så de tre forgreninger nu ligger forholdsvis tæt op ad hinanden. I slutningen af 1900-tallet blev socialismen delt i to forskellige bevægelser – revolutionær og reformistisk socialisme. Socialdemo-

kratisme er en form for **reformistisk socialisme**, der tager udgangspunkt i, at det kapitalistiske samfund skal ændres med demokratiske midler. Desuden accepterer socialdemokratismen det frie marked, men argumenterer samtidig for, at staten skal regulere markedet og sikre alle borgere rimelige livsbetingelser, for eksempel uddannelse og sygesikring. Alt så det, der forstås ved en velfærdsstat. Socialdemokraterne er selvfølgelig det danske parti, der tager afsæt i socialdemokratismen.

Revolutionær socialisme

I modsætning til socialdemokraternes reformistiske udlægning af socialismen hævder **revolutionære socialister**, at overgangen fra det kapitalistiske samfund til det socialistiske samfund kun kan foregå ved omfattende politiske og økonomiske ændringer, og hvis det er nødvendigt, kan man blive nødt til at anvende vold. Enhedslisten og forskellige kommunistiske partier har opfattet sig selv som revolutionære socialister.

Neoliberalisme

Mens socialliberalistiske, socialkonservative og socialdemokratiske tænkere forener forskellige ideologier, så er der andre ideologiske tænkere, der har forsøgt at genformulere de oprindelige klassiske ideologier i en nutidig sammenhæng. Det gælder blandt andet for **neoliberalisme**. Den amerikanske filosof Robert Nozick (1938-2002) har således formuleret tanker, der i tidens løb også har inspireret danske politikere – hovedsagelig i partier

som Venstre og Liberal Alliance. Nozick tager udgangspunkt i liberalismens antagelse om, at mennesket er ukrænkeligt og frit, og fremhæver, at mennesket altid bør opfattes som et mål og aldrig som et middel til andres succes. Konsekvensen er derfor, at mennesket aldrig må tvinges til noget, men altid frivilligt skal indgå aftaler. Nozick sammenligner derfor skatteopkrævning med slaveri, fordi borgerne ikke frivilligt vil betale til alle statens aktiviteter. Hvorfor skal pensionister over skatten for eksempel betale til unges SU? Pensionisterne får jo ikke selv glæde af, at staten giver SU til folk under uddannelse. Neoliberalismen mener helt bogstaveligt, at statens rolle i samfundet bør være minimal.

Den grønne ideologi

De tre klassiske ideologier ser alle gerne økonomisk vækst og øget velstand. Uenigheden om, hvordan dette skal opnås, handler om, hvilke midler der anvendes, og hvordan fordelingen af ressourcer skal være. Den såkaldte *grønne ideologi* indtager her et modsatrettet synspunkt. Den er modstander af en fortsat økonomisk vækst, fordi den ikke i tilstrækkelig grad tager hensyn til miljøet og klimaet. Det klare politiske mål må ifølge den grønne ideologi være at indrette den menneskelige leveform, så den er i overensstemmelse med naturens bæredygtighed.

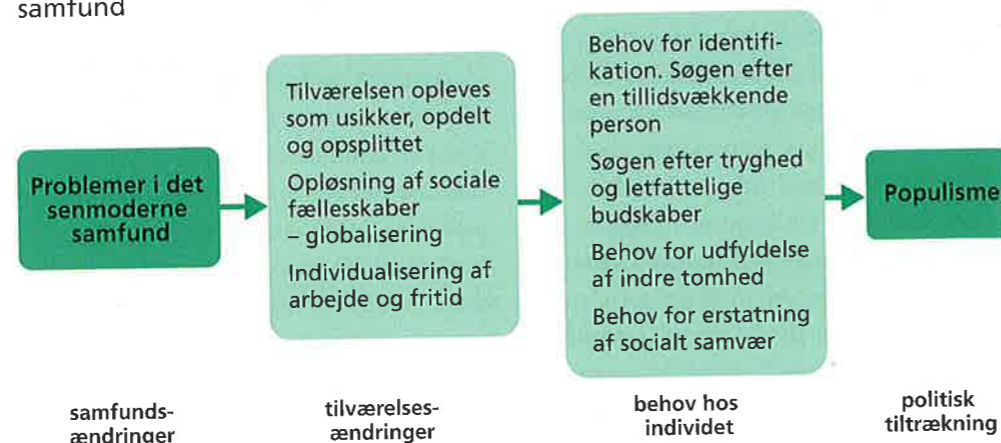
Den grønne dagsorden indeholder også ønsket om et mere balanceret hverdagsliv og styrkelse af initiativer fra borgerne selv. Som alt andet i naturen er mennesket også en organisme, og menneskeligt liv bør derfor indrettes efter naturen. Det betyder blandt andet, at det forhastede tem-

po, som det senmoderne menneske drøner af sted med hver dag for at nå igennem sin uddannelse eller for at klare sig bedst muligt på arbejdet, er en helt forkert måde at indrette tilværelsen på, men en "naturlig" konsekvens af at leve i et samfund indrettet på at efterstræbe økonomisk vækst. Den grønne ideologi argumenterer derfor for en radikalt anderledes væksttankegang, som blandt andet fokuserer på at reducere arbejdstiden, efter som produktionen skal mindskes og ske med bevarelse og forbedring af hele økosystemet for øje. Meget af den stress, som rammer mennesker i både Danmark og rundt om i verden og gør dem syge, vil ifølge den grønne ideologi kunne mindskes betragteligt, hvis samfundet blev indrettet på en økologisk bæredygtig måde.

Populisme

Populisme er ikke på samme måde som de øvrige politiske ideologier en traditionel ideologi, men snarere en politisk strømning, som altid har været en del af politik. Populismen har dog som en konsekvens af den finansielle og økonomiske krise i slutningen af 2000'erne og starten af 2010'erne, den tiltagende immigration til EU og USA fra verden omkring samt en stigende økonomisk ulighed fået voldsom politisk vind i sejlene. Populismen har en bred og stærk politisk tiltrækningskraft blandt vælgerne, hvilket synes at hænge sammen med dens evne til at gøre sig til repræsentant for det rigtige og sande folk, som er blevet bedraget og løjet for af en politisk elite, der har lukket sig om sig selv og alene har koncentreret sig om

Figur 5.3 Populismens tiltrækningskraft på borgerne i det senmoderne samfund

Note: Figuren er udarbejdet af Jacob Graves Sørensen i "Ideologi og politik" af Hans Lystrup, Systime 1989.

at udvikle og udnytte systemet til at berige sig på det sande folks bekostning.

Populismen fremfører, at den vil gøre op med eliterne og deres kulturelle, politiske, sociale og økonomiske systemer, som anklages for at være opfundet til at begrænse det sande folks muligheder. Den højreorienterede populisme vil gøre op med hele forestillingen om pluralisme og mangfoldighed, og særligt skal der sættes en stopper for indvandringen, der truer sammenhængskraften og det rigtige folks muligheder for at opleve fremgang inden for det nationale fællesskab. Den venstreorienterede populisme vil gøre op med den eksisterende økonomiske tænkning ved at rive de eksisterende samfundsstrukturer ned. Blandt andet udtalte den franske venstreorienterede præsidentkandidat Mélenchon, at han krævede, at de borgere, der tjente mere end tre millioner om året, skulle betale 100 % i skat af hver krone, de tjente mere end de tre millioner. Populismen sætter spørgsmålstejn ved de politi-

ske diskussioner, fordi den så at sige kræver det hele og nægter at indgå kompromiser. For når man repræsenterer det sande folk, så må de politiske forslag, man fremsætter, nødvendigvis være i overensstemmelse med folkets vilje, hvorfor de blot skal gennemføres. Populisternes fremvækst har været tydelig i 2010'erne med politisk fremgang til eksempelvis Donald Trump i USA, Marine Le Pen i Frankrig, Nigel Farage fra UKIP i England, Geert Wilders i Holland osv.

5.3 Partier og ideologier

I tekstboks 5.2 fremgår det af Molins model (figur 5.1) at de politiske partier tager hensyn til ideologifaktoren, økonomifaktoren, den parlamentariske faktor og personfaktoren, når de vælger standpunkter.

Se partifilmene om ideologier på luksamfundetop.dk

Figur 5.4 Danske politiske partiers placering på den fordelingspolitiske venstre-højre-akse

I den såkaldte *adfærdstrekket* (figur 5.8) kan man endvidere se, at de forskellige partier vægter faktorerne på forskellige måde. Partiernes ideologifaktor indeholder sjældent en af de tre klassiske ideologier i ren dyrket form – der er snarere tale om en af de ideologi-forgreninger, som vi omtalte i sidste afsnit. Til at give et indtryk af partiernes ideologiske placeringer anvendes traditionelt en **fordelingspolitisk** venstre-højre-akse, hvor den venstre pol står for økonomisk lighed og en stærk statsmagt, mens den højre pol udtrykker ønsket om økonomisk frihed og en begrænset statsmagt. Se figur 5.4.

Den fordelingspolitiske venstre-højre-akse sonderer mellem forskellige holdninger til økonomisk lighed. Hvis man er **venstreorienteret**, så hører man til **rødblok**, og så er man traditionelt tilhænger af en høj grad af social lighed, høj grad af omfordeling af samfundets ressourcer via skatterne og en stor velfærdsstat. Venstreorienterede er altså præget af ideologierne socialisme og socialdemokratisme. Hvis man derimod er liberalistisk orienteret og ønsker en høj grad af økonomisk frihed, lave skatter og frie økonomiske valg, hvilket indebærer en begrænset statsmagt, så

er man **højreorienteret** og tilhører traditionelt **blå blok**. I de udviklede lande gælder det imidlertid generelt, at borgerne i højere og højere grad får opfyldt deres grundlæggende materielle behov, så det er ikke længere alene på den fordelingspolitiske akse i figur 5.4, at partiernes kamp om hvem der foregår. Nye og mere ikke-materielle spørgsmål fylder på den politiske dagsorden – dem kalder vi for **nypolitik** eller **værdipolitik**. Det kan for eksempel være spørgsmål om indvandring, ny teknologi, globalisering og kriminalitet.

En ny strømning er **issue-voting**, der betyder, at vælgeren sætter sit kryds på baggrund af enkelt-sager. Vælgeren kigger for eksempel på de politiske partiers forskellige holdninger til det eller de spørgsmål, som er afgørende for vælgeren. Det kan være, at indvandring, skat, kriminalitet eller klima står højest på vælgerens dagsorden, hvorfor han eller hun sætter krydset ved det parti og den politiker, man er mest enig med i præcis denne enkelt-sag (issue). Dansk Folkepartis konsekvente og tydelige holdning til indvandrere kan for eksempel ses som en afgørende forklaring på, at partiets andel af